

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ БУРЯТИЯ
ГБОУ «РЕСПУБЛИКАНСКИЙ БУРЯТСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ЛИЦЕЙ-ИНТЕРНАТ № 1»

УТВЕРЖДАЮ:
Директор школы
Цойнжонов Б.Б.

28 2023 г.

СОГЛАСОВАНО:
Зам.директора по УВР
Цыбикова Д.Д.

«30» 08 2023 г.

РАССМОТРЕНО:
на заседании МО
Цыренжапова Б.П.

«30» 09 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

Цырендашиевой Т.Д.

Предмет: Түрэлхи хэлэн

Класс: 2 А

Рассмотрено на заседании

№ 1

от «_30_» августа 2023 г.

I. Тайлбари бэшэг

Литературна уншалгын шухала зорилго хадаа үхибүүдые уран үгэдэ, уран зохёолдо дуратай, тэрэниие уншаха дүй дүршэлтэй болгон хүмүүжүүлхэ. Үхибүүд бага наһандаа түрэлхи хэлэнэйнгээ баялигтай, уран үгын удха шанартай танилсажа бэеэ даагаад уран зохёолнуудые уншаха дадалтай болохо ёһотой.

Хоёрдохи класста уншаха номой гол удхань дээдэ хэмжээнэй элдэб жанрай уран зохёолнууд болоно. Тэдэнэй авторнууд гэбэл: буряад литературы классигууд Х. Намсараев, А. Жамбалон, Ч. Цыдендамбаев, Ж. Балданжабон, Ц. Номтоев, Ц-Д. Дондокова, Б. Абидуев, Ц-Б. Бадмаев, мүнөө үесын буряад литературы уран зохёолшод М. Чойбонов, А. Доноев, Г. Дашабылов, Г. Чимитов, Б-Ж. Гармажапов г.м. болоно.

Нурагшадай һонирхол, эрмэлзэл эдэбхижүүлхэ, ухаан бодол хүгжөөхэ зорилготойгоор «Түрэлхи ном» соо бурад арадай аман зохёолой абдарһаа онтохонууд, таабаринууд, оньһон болон жороо үгэнүүд оруулагдаһан байна.

Юрэнхыдөө һуралсалай номой гол удхань янза бүрийн зохёолнууд болоно: научно-познавательна зохёолнууд, Эхэ байгаали, түрэл хэлэн, түрэнэн дайда шүлэгүүд, расказууд. Мүн тиихэдэ бага наһанай хүүгэдэй ажабайдал, тэдэнэй һонирхон наадаха нааданууд тухай зохёолнууд оруулагдаа.

Эдэ зохёолнуудые оруулхадаа, нурагшадай уран зохёолнуудые научно-познавательна зохёолнуудһаа илгаруулха шадабаритай болгохо, тэдэнэй үүргэнүүдтэ анхаржа һургаха гэхэн зорилго табигдаа.

Эдир уншагшые хүмүүжүүлэлгэ, тэрэнэй ниигүүлэсхы боди сэдхэл хүгжөөлгэ хадаа тон орёо асуудалнуудай нэгэн. Юундэб гэхэдэ, һургашадай уран зохёол хадуун абалга, дотор байдалай ябаса үхибүүн бүхэнэй зохёол сэдхэлээрээ ойлгон абалгатай холбоотой. Тиимэхэ нурагшадай харюунуудые шанар һайтайгаар шүүмжэлхэ шухала.

Эхин һургуулийн урда заншалта ёһоороо бага наһанай нурагшадые уншуулжа һургаха гэхэн зорилго табигдана. Мүнөө шэнэ хараа бодолнуудай дэлгэржэ байһан үедэ уншалгада һургалгын ябасые хоёр шэглэлтэйгээр хараха шухала:

1) Уншалгада һургалга гурбан хэмжээгээр ябуулха:

- уншалгада хургалга, уншалгын дадал бүрилдүүлгэ болон нарижуулга,
- уран зохёолой текст хадуун абаха шадабари хүгжөөлгэ,
- бэеэ даагаад уншаха шадабари бүрилдүүлгэ;

2) хурагшадта литературна мэдэсэ үгэхэ, тусхайлан хэлэхэдэ, бага наһанай хурагшадай литературна хуралсал болон литературна хүгжэлтэ хангаха.

Программын байгуулга болон хургаха технологи хоёр гол заршамууд дээрэ үндэһэлэгдэнхэй: художественно-эстетическэ болон литературоведческэ. Нэгэдэхинь уран зохёолые үгын искусство гэжэ ойлгохые хангана, хоёрдохинь литературна зохёол анализхэлгэдэ комплексно хандалга элирүүлнэ.

Художественно-эстетическэ заршам эхин хургуулиин хурагшадай уншаха зохёолнуудые шэлэжэ абалгыг тодорхойлоод, уран зохёолой текстнүүдые уншалгада оруулна.

Уран зохёолой текстнүүд уншагшын урда оршон тойронхи байдалай баялиг нээжэ үгэхэһөө гадна, амидарха арюухан гэхэн мэдэрэл түрүүлжэ, ажабайдалай гоё һайханиие, ажабайдалда, хүн зоной харилсаанда, өөрын хандаса үхибүүн бүхэнэй үгэжэ шадаха дүршэл бүрилдүүлхэ болоно.

Литературоведческэ заршам эхин шатын хуралсалай онсо өөрэ зүйл мэдэржэ, уран һайханай текстнүүдые анализ хэлгэдэ бээлүүлэгдэнэ. Уран гоё үгөөр художественно дүрсэнүүд байгуулагдана. Уран үгын аргаар, тэрэнэй нүлөөлхэ шадабаряар автор өөрынгөө һанал бодол, сэдхэлэй байдал харуулжа, зохёолой идейнэ удха байгуулна гэжэ уншагша мэдэрхэ.

II.«Түрэлхи хэлэн» номой тодорхой зорилгонууд гэхэдэ:

- уран зохёолнуудыг дүүрэн хадуун абажа, геройнуудтань сэдхэлээ үбдэхэ, эмоциональнаар хандаха шадабари хүгжөөхэ;
- уран зохёол сэдхэлээрээ мэдэрхэ, ойлгохо, зохёолой дүрсэ байгуулһан уран аргуудыг таниха, тухайлан бодомжолхо зохёохы дадалнуудыг хүгжөөхэ;
- хүүгэдэй поэтическэ шагналга, уран найханда нарин хандалга хүгжөөхэ;
- байгаалиин гоё найхание, оршон байдалыг мэдэрэн ажглаха, сэгнэхэ шадабари хүгжөөхэ;
- хэмжээгээрээ ехэ багашье, удхаараа хүнгэн хүндэшье зохёолнуудыг гүнзэгыгөөр ойлгохо дадал хүгжөөхэ;
- сэдэбээрээ, жанраараа элдэб зохёолнуудыг уншуулжа, нурагшадтай мэдэхэ юумэ үргэдхэжэ, тэдэнэй эстетическэ, познавательна дүршэл үргэн болгохо;
- бага наһанай нурагшадта зориулагдаһан эрхим уран болон научно-познавательна зохёолнуудтай танилсуулха;
- зохёолой хэлэн, удха дээрэнхэ хүдэлжэ, хүмүүнэй үнэ сэнтэй хараа бүрилдүүлхэ (формирование ценностных ориентиров личности);
- нурагшадтай уншаха һонирхол, эрмэлзэл дээрэнхэ үндэһэлжэ, уншалгын шанар программын эрилтын ёһоор нарижуулха.

«Түрэлхи хэлэн» номой удха

Уншаха номой гол удхань дээдэ хэмжээнэй элдэб жанрай уран зохёолнууд болоно. Тэдэнэй авторнууд гэдэл: буряад литературынын классигууд Х.Намсараев, А.Жамбалон, Ч.Цыдендамбаев, Ж.Балданжапон, Ц.Номтоев, Ц-Д.Дондокова, Б.Абидуев, Ц-Б.Бадмаев, мүнөө үеын буряад литературынын уран зохёолшод М.Чойбонов, А.Доноев, Г.Дашабылов, Г.Чимитов, Б-Ж.Гармажапов, Г.Бадмаева г.м. болоно.

Нурагшадай һонирхолхо, тэдэнэй үүргэнүүдтэ анхаржа, эрмэлзэл эдэбхижүүлхэ, ухаан бодол хүгжөөхэ зорилготойгоор «Түрэлхи ном» соо буряад арадай аман зохёолой абдарһаа онтохонууд, таабаринууд, оньһон болон жрооо үгэнүүд оруулагдаһан байна.

Юрэнхыдөө һуралсалай номой гол удхань янза бүрийн зохёолнууд болоно: научно-познавательна зохёолнууд, түрэл хэлэн, түрэн дайда тухай шүлэгүүд, расказууд оруулагданхай. Мүн тиихэдэ бага наһанай хүүгэдэй ажабайдал, тэдэнэй һонирхон наадаха нааданууд тухай (Г. Бадмаева- «Һонирхолтой асуудал», Ц.Номтоев «Зүгын бүлэ»), шог зугаа (Ц-Д.Дондокова - «Хэн һайн, хэн мууб?», А.Мангатханов – «Мартамхай Мархай», Ж.Балданжабон – «Та», Г.Чимитов – «Һалан Намажаб, һамбааша ямаан») г.м. зохёолнууд оруулагдаа.

Эдэ зохёолнуудые оруулхадаа, нурагшадай ганса эрдэм элбэгжүүлхэ гэжэ оролдогдоо бэшэ, харин уран зохёолнуудые научно-познавательна зохёолнуудһаа илгаруулха шадабаритай болгохо, тэдэнэй үүргэнүүдтэ анхаржа һургаха гэнэн зорилго табигдаа.

Зохёолнуудай һүүлдэ үгтэн даабаринууд нурагшадай литературна хүгжэлтэдэ онсо үүргэ дүүрэхэ зорилготойгоор зохёогдонхой. Тиигэжэ зарим зохёолнуудые зэргэсүүлэн үзэхэдөө, уран зохёолшо бүхэн оршон байгаалие, ажаһуудалые өөр өөрынхээрээ хадуун абадаг байһыень анхаруулха гэнэн зорилготой. Жэшэнь, Ц.Цыдыповагай, Ч.Цыдендамбаевай зохёолнууд соо намарай байгаалиин байдал ондо ондоогоор зураглагданхай. Ц-Д.Дондоковагай «үбэл» Ц-Б.Бадмаевай «үбэлһөө» илгаатай. Тиимэһээ эдэ шүлэгүүдые уншажа байхадаа, асуудалнуудта онсо анхарал хандуулха, авторай өөрынгөө сэдхэлэй мэдэрэл харуулһан үгэнүүдые текст сооһоо оложо, дахин дахин дабтан уншуулха шухала.

III. Хоёрдохи классай литературна уншалгын программа удаадахи бүлэгүүдһээ бүридэнэ:

1. Уншаха, шагнаха зохёолнууд
2. Текстээр хүдэлмэрилжэ хэлэлгын мэдэсэ болон шадабари хүгжөөлгэ
3. Зохёохы ажаябуулгын оршон байдалда сэдхэлэй мэдэрэлтэйгээр хандалгын дүршэл баяжуулга болон хүгжөөлгэ.

1. Уншаха, шагнаха зохёолнууд

Ц –Д. Хамаев. «Сентябриин нэгэн»

1. 1.Түрэлхи хэлэн - түрэхэн дайда

Х. Намсараев. «Буряад хэлэн»

Э. Дугаров. «Түрэл буряад хэлэмни»

Д. Ошоров «Хэлэмни аман соогоо»

1. 2. Хэшэгээр баян намар

Б. Санжин. «Намарай эхин»

Ц-Д. Дондокова. «Намарай шэнжэ»

Ц-Д. Хамаев «Галуудай бусалган»

А. Тороев. «Хүбүүхэн ба зүгы»

Д. Жалсараев «Хартаабха»

1. 3. Түрэхэн минии тоонто

Э. Дугаров «Тоонто нютагнай найхан»

«Буряад найхан уласнай»

Э. Дугаров « Буряадайм нютагууд»

Байгал далай тухай

1.4. Хүн болохо баганаа

Ц-Д. Дондокова. «Хэн хайн, хэн муу
Д. Жалсараев. «Хоёр нүхэдэй хүсэл»
М. Осодоев «Аша хүбүүн»
А. Мангатханов. «Мартамхай Мархай»
Ж. Балданжабон. «Та»
Г. Чимитов. «Һалан Һамажаб, һамбааша ямаан»
Д. Ошоров «Улаан тобшо»
Д. Ошоров. «Дохолон хүн»

1.5. Аман үгын абдарһаа

Таабаринууд
Онһон үгэнүүд
«Мэхэтэй петух»
«Хулгана тэмээн хоёр»
«Шоные мэхэлһэн шандаган»
«Үгьтэй үншэн басаган»
«Аргатай түлешэн»
«Будамшуу»

1.6 Үбгэн буурал үбэлнай

К. Ушинский «Үбэлэй ааша»
Ц-Д. Дондогой «Түрүүшын саһан»

Ц-Д. Дондокова «Саһан хүгжэм»

Ц-Б. Бадмаев «Саһан»

Г. Бадмаева «Һонирхолтой асуудал»

Д. Ошоров «Боосоогоо алдаһан Булад»

Ц-Ж. Жимбиев «Ёлкын дуун»

1.7 Сагаалган – манай һайндэр

М. Чойбонов. «Сагаа һараар!»

Сагаалган тухай

А. Доноев. «Сагаалганай һайндэрөөр!»

Ц. Цырендоржиев. «Сагаалган»

Г. Дашабылов. «Арбан хоёр жэл»

Г. Бадмаева. «Сагаалганай бэлэг»

1.8. Үхибүүдэй дуратай уран зохёолшод.

Х. Намсараев. «Манай нютаг»

Ц-Б. Бадмаев. «Хонин мөөрэдэг гү, маарадаг гү?»

Э. Дугаров. «Минии гүлгэн»

Б, Абидуев. «Муура багша»

Г. Чимитов «Би космонавт болохоб»

Ц. Номтоев «Батын үбгэн баабай»

1.9 Арадай баялиг – табан эрдэни

- Г. Чимитов. «Табан хушуу мал»
Д. Гомбоевой зохёолоор. «Боди табан хушуу мал»
Ж. Лодойн зохёолоор. «Бага табан хушуу мал»
Ц-Б. Бадмаев. «Шагай наадан»
Г. Чимитов. «Табан нүхэд»

1.10. Айлшан хабар

- Ц. Цыдыпова. «Хабар ерэбэ»
Г. Бадмаева. «Бэлэг»
Ц. Цыриторон. «Эмшэн эжы»
Ц-Д. Дондокова. «Эжымни гамтайхан»
Ж. Зимин «Март»

1.11. Буряад нааданууд

- Ц. Номтоев. «Бүхэ барилдаан тухай»
Ц. Номтоев. «Мори урилдаан тухай»
Ц-Д. Дондогой. «Шагай»
Ц. Цыреторон. «Шагай наадан»
Буряад онтохон. «Шатар»

1.12. Литературна онтохонууд

- Б. Абидуев. «Тэхэ Бабанын түүхэ»

Ф. Цыденжапов. «Уран дархан»
Ш. Нимбуев. «Хүнэй нүхэр»
1.13. Бууралхан Буряад оромнай
М. Чойбонов. «Буряадни»
Б. Жанчипов. «Буряаднай»
Т. Мархаева. «Шамда, Байгал!»

2. Текстээр хүдэлмэрилжэ хэлэлгын мэдэсэ болоншадабари хүгжөөлгэ

2.1. Уншалгын дадал хүгжөөлгэ

Зүб болон ойлгон уншалгын дадал хүгжөөлгэ. Ойлгон уншалга , уншаһан зүйлэйнгээ удхые хүсэд дүүрэн ойлгожо, зүбөөр, дунда зэргын ябасатайгаар уншалга болоно.

Ойлгон уншалгые бэелүүлхэдээ гол түлэб иимэнүүд аргуудые хэрэглэхэ.

1. Текстын удхые элирүүлгэдэ бэлэдхэл боложо үгэдэг бэлэдхэлэй хөөрэлдөө эмхидхэхэ.
2. Словарна хүдэлмэри эмхидхэжэ, ойлгогдоогүй үгэнүүдые элирүүлхэ.
3. Мэдүүлэлнүүдэй удхаар гү, али мэдүүлэлнүүдые юрын үгэнүүд мэдүүлэлнүүд болгоно, удхыень элирүүлнэ.
4. Уншаһан зүйлөөрөө түсэб зохёохо.

2.2. Уран найхан уншалга, уран хурса хэлэлгэ хүгжөөлгэ болон орфоэпическэ уншалга бүрилдүүлгэ

Уран уншалгада үхибүүд зохёолой шэнжэлгэ хэжэ байхадаа нурадаг юм. Юундэб гэхэдэ, уран уншалга болон ойлгон уншалга хоёр нягта холбоотой.

Абяануудые эли тодоор зүбөөр үгүүлжэ нургахын тула зорюута упражненинүүдые үнгэргэжэ хэлэлгын аппарат хүгжөөхэ, аялган болон хашалган абяануудые эли тодоор хурсаар үгүүлэлгын шадабари бэежүүлхэ. Нурагшатай зарим үгүүлэлгээрээ хүшэр абяануудые зүбөөр үгүүлжэ нурахын тула жороо үгэнүүдые, тоолуурнуудые, шүлэгэй мүнүүдые хэрэглэхэ.

Үгэнүүдые орфоэпическэ зүбөөр үгүүлүүлжэ нургахы; хэлэлгын темп хүгжөөхэ, хоолойгоо аалин нула болгожо байгаад, түргэнөөр, удаанаар уншаха дадал хүгжөөхэ.

Уран зохёолнуудые нюур нюураар уншуулха. Уран найхан уншалгада бэлдэхэ шадабарин эхин шата олгохо, гүйсэдхэхэ зорилго бэелүүлжэ нургахы.

2.3.Текстээр хүдэлхэшадабари хүмүүжүүлгэ

Текстын удхаар асуудалнуудта харюу үгэхэ, харюугаа бариталан текст сооһоо мэдүүлэлнүүдые түүбэрилэн олохо, уншаһанаа сэгнэжэ шадаха.

Асуудалнуудаар гү, али ном соо үгтэһэн зурагуудаар текстын удхыень һэргээн хөөрөжэ шадаха.

Сюжедыень алдангүй багахан зохёол дэлгэрэнгыгээр хөөрөжэ шадаха.

Ном соо үгтэһэн иллюстрацида зохёол сооһоо таараха хэһэг оложо шадаха, удхыень тайлбарилан өөрынгөө үгөөр хэлэжэ шадаха.

Текст хубинуудта хубааж, тэдээндэ асууһан гү, али юрэ хөөрэхэн мэдүүлэлээр нэрэ һанаха, багшын туһаламжаар уншаһан зохёолойнгоогол удха элирүүлхэ, холбоотойгоор хөөрэжэ шадаха.

Уран зохёол соо хэрэглэгдэхэн авторай үгэнүүдтэ анхарал хүмүүжүүлхэ.

Адирхуу удхатай үгэнүүдые зэргэсүүлжэ, ямар удхатайгаар авторай текст соогоо хэрэглэһые ойлгохо. Болоһон үйлэ хэрэгүүдые, үйлэдэгшэ нюурнуудай хэһэн үйлэ хэрэгүүдые, байгаалиин үзэгдэлнүүдые авторай зураглаһые ойлгожо, багшын туһаламжаар аман үгөөр зураглаха.

Нуралсалай номоор хүдэлхэ удаадахи шадабаринуудтай болохо: номой гаршагтай танилсаха; гаршаг сооһоо хэрэгтэй зохёолой нэрыень оложо шадаха, ном соо үгтэхэн даабаринуудтай, асуудалнуудтай ажаллажа нураха.

3. Зохёохы ажаябуулгын оршон байдалда сэдхэлэй мэдэрэлтэйгээр хандалгын дүршэл баяжуулга болон хүгжөөлгэ

3.1. Упражненинүүдэй хүсөөр тухайламжалха шадабари, гоё бодол болон оршон байдалые хадуун абаха дүршэл хүгжөөлгэ

Энэ хадаа зохёолой удхые улам гүнзэгыгөөр ойлгуулха, мүн нурагшадта зохёохы хүдэлмэрийн үүсхэл олгохо гэхэн зорилготой. Нурагшад уншаһан зохёолдоо хамаатай элдэб зохёохы хүдэлмэри хэдэг.

1. Зохёолдо адли ушарые хөөрэлгэ гү, али һаналга.
2. Зохёолоо үргэлжэлүүлэн хөөрэлгэ.
3. Зурагуудтай хүдэлмэри.
4. Драматизаци. (ролёор уншалга; элдэб үйлэнүүдые дүүргэлгэ; инсценировка табилга г.м.).

3.2. Уран зохёолнуудыг эстетическэ ойлгон абаха дүй дүршэл, нурагшадай зохёохы шадабари хүгжөөлгэ

Элдэб жанрай зохёолнуудыг шагнаха шадабари хүгжөөхэ, шагнаһан зохёолнуудайнгаа удхаар зураг зураха, эмоциональна хандасаяа харуулха, хамтын зүбшэлгэдэ хабаадаха шадабаринуудыг хүгжөөхэ.

Поэзийн оршондо нурагшадыг хамжуулха: шүлэгүүдыг шагнуулха, сээжэлдүүлхэ. Поэтическэ дуулан шагналгыг хүгжөөхэ.

Уран үгэнүүдэй удха шанарыг сэгнэжэ нураха. Уран зохёолшондо һонирхол болон хүндэлхэ ёһо хүмүүжүүлхэ.

Олонхи ушарта дэлгэрэнгы метафора болодог таабаринуудыг уншалгада онсо анхарал хандуулха, тэдэнэй тайлбари таабаридань тааруулха шадабарөө таабаринуудыг зохёохо шадабари бүрилдүүлхэ.и хүгжөөжэ, зэргэсүүлжэ нургаха. Өөрөө таабаринуудыг зохёохо шадабари бүрилдүүлхэ.

Уран зохёолнуудай удхаар драматизаци үнгэргэжэ, элдэб наадануудыг эмхидхэжэ, үхибүүдыг поэдэй, уран зураашын, шагнагшын, гүйсэдхэгшын рольдо оруулжа, тэдэнэй эдэбхи дээшэлүүлхэ.

3.3. Литературоведческэ нэрэ томьёонуудтай танилсуулга

Элдэб жанрай литературна болон фольклорно зохёолнуудыг таниха; илгаруулха практическа дадал олголго, «адлирхуу удхатай үгэнүүд», «олон удхатай үгэнүүд», «олицетворени» гэхэн уран аргуудтай танилсуулха, зохёол соо тэдэниие оложо нургаха.

№	Программаар уншагдаха зохёолнууд	Саг	Литературоведческэ болон хэлэлгын мэдэсэнүүд	Зохёолой анализ хэхэ арганууд. Хэлэлгэ хүгжөөлгын ажалай янзанууд
	Амар мэндэ, хургуули!		1- дэхи четверть	
	С. Содномов. «Сентябриин нэгэнэй хайндэр»	1 05/09	Уран зохёолой уран арганууд тухай түрүүшын юрэнхы мэдээн	Уран уншалга. Хөөрэлдөөн
	Б. Гармаев. «Мэндэ амар, хургуулим!»	1 07/09	Уран зохёолой уран арганууд тухай түрүүшын юрэнхы мэдээн	Уран уншалга. Хөөрэлдөөн
	Амар сайн, буряад хэлэн!			
	Буряад хэлэн тухай шүлэгүүдэй баглаа	1 12/09	Уран зохёолой уран арганууд тухай түрүүшын юрэнхы мэдээн	Уран уншалга. Хөөрэлдөөн
	Д. Ошоров. «Хэлэмни аман соогоо»	1 14/09	Зохёолой гол удха	Багшын уншалга шагнаха шадабари нарижуулга
Хэшгээр баян намар (6 саг)				
	Ц-Д. Дондокова. «Намарай шэнжэ» Ч. Цыдендамбаев «Намарай ой соо»	2 19/09 21/09	Уран шүлэгшэнэй болон уран зураашын бүтээхэн ажабайдалай зурагууд мүн уран зохёолой идея. Уран зохёолшын болон уран зураашын уран арганууды хэрэглэлгэ тухай дэбжүүлгэ хүгжөөлгэ	Шүлэгүүдэй гол идея элирүүлгэ. Намарай байгаали тухай зурагууды, диафильм бүтээлгэ. Уран уншалга
	Б. Санжин. «Намарай эхин»	1 26/09	Познавательна зохёол тухай түрүүшын дэбжүүлгэ. Познавательн номуудай гол зорилго-мэдээсэл дамжуулга болон уншагыше һонирхуулга	Эвристическэ хөөрэлдөөн. Познавательна зүйл илгалга
	Ц-Д. Хамаев. «Галуудай бусалган»	1 28/09	Ажабайдалай үйлэ – ябаса болон тэрэниие уран зохёол соо зураглан харуулга. Зохёолой гол удха	Уншалгын шанар нарижуулга
	А. Тороев «Хүбүүхэн ба зүгы»	1 03/10	Рассказ тухай ойлгосо бүрилдүүлгэ. Өөрын һанал бодол дамжуулга. Авторай позици	Сэдьхэлэй байдалай һэлгэлгэ илгалга.

	Д. Жалсараев «Хартаабха»	1 05/10	Авторай позици. Шүлэгэй удха	Уран уншалга. Хөөрэлдөөн
Түрэн минии тоонто (6 саг)				
	Э.Дугаров «Тоонто нютагнай хайхан», «Бурядаим нютагууд»	1 10.10	«Нютаг», «Тоонто» гэнэн үгэнүүдэй удха мэдэрхэ, авторой шүлэгүүдтэй танилсаха	Эдэ шүлэгүүдые уран гоёор уншажа, хоолойнгоо аянгаар шүлэгэй удха дамжуулжа шадаха, хандаса, ханамжаяа хэлэжэ туршаха
	«Буряад хайхан уласнай!», Ц- Ж Жимбиев «Буряад орон»	1 12.10	Буряад оронойнгоо байгаалиин баялигтухай мэдэхэ болохо. Шүлэг уран гоёор, хоолойнгоо аянгаар шүлэгэй удха дамжуулан уншажа нураха. Уншанан зохёолойнгоо өөрын хандаса, ханамжа хэлэжэ шадаха	Уран уншалга. Хөөрэлдөөн
	«Аглаг уужам Ага нютаг», Ц.Цыдыпова «Агамни»	1 17.10	Ага нютаг тухай мэдэсэтэй болгохо. Бэе бэеынгээ харюу шагнаха, сэгнэхэ, өөртөөсгнэлтэ үгэхэ шадабринуудыень үргэдхэхэ. Буряад	Уран уншалга. Хөөрэлдөөн
	«Ая гангата Усть – Орда нютаг, М. Хамушкеева «Усть – Орда»	1 19.10		
	Проектнэ ажал «Байгал – дэлхэйн гайхамшагта үзэгдэл»	1 24.10		
	Шалгалтын ажал	1 26.10		

2- дохи четверть
Хүн болохо багаһаа (8 саг)

	Ц-Д. Дондокова. «Хэн хайн, хэн мууб?»	1 07.11	Ц-Д. Дондоковагай тобшо намтар. Шүлэгэй удха	Хөөрэлдөөн. Уран гоёор уншалга
	Аша хүбүүн. М. Осодоев.	1 09.11	Сэдьхэлэй хүдэлэлгын аргууд. Сюжедэй элементүүд. Зохёол соо хөөрэгшын үүргэ. Хэлэлгэдээ нютаг болон литературна үгэнүүдые хэрэглэлгэ	Сюжедэй элементүүдтэ түшэглэн түсэб табилга. Эвристическэ хөөрэлдөөн
	Д. Жалсараев. «Хоёр нүхэдэй хүсэл»	1 14.11	Автор – герой, герой	Уран уншалга. Геройнуудай абари зан
	Д. Ошоров. «Улаан тобшо»	1 16.11	Олон удхатай үгэ. Зэргэсүүлгэ тухай юрэ хирын дэбжүүлгэ	Уншалгын шанар нарижуулга
	А. Мангатханов. «Мартамхай Мархай»	1 21.11	Авторай позиции. Шүлэгэй удха	Уран уншалга
	Г. Чимитов. «Налан Намажаб, һамбааша ямаан»	1 23.11	Гол герой. Авторай позици	Хөөрэлдөөн. Ньюр нюураар уншалга
	Д. Ошоров. «Дохолон хүн»	1 28.11	Авторай позиции. Ажабайдалай үйлэ-ябаса, тэрэниие зохёол соо зураглан харуулга	Уран уншалга. Иллюстрациин анализ
	Ж. Балданжабон «Та»	1 30.11	Диалог. Зохёолой гол удха. Гол герой. Герой	Хөөрэлдөөн. Ньюр нюураар уншалга
			Үбгэн буурал үбэлнай (5 саг)	

	«Үбэлэй ааша» К. Ушинский.	1 05.12	Ажабайдалай үйлэ- ябаса болонтэрэнииеуранзохёолсоозурагланхаруулга	Урануншалга. Авторайдүрэ. Сэдьхэлэймэдэрэл
	Ц-Д. Дондогой «Түрүүшын саһан» Ц-Б. Бадмаев «Саһан» (Олицитворени)	1 07.12	Композициин онсо: пейзажай болон хүнэй ажабайдалай зураглал хоёрой холбоон.	Уран уншалга. Авторай дүрэ. Сэдьхэлэй мэдэрэл
	«Саһан хүгжэм» Ц-Д. Дондокова	1 12.12	Ц-Д. Дондоковагай тобшо намтар, зохёохы зам дабтаха, мэдэсэ шалгаха. Лирическэ шүлэг. Зохёол соо хэрэглэгдэһэн уран арга. Шүлэгэй эмоциональна тональность. Абья дамжуулһан аялган болон хашалганууд. Олицетворени	Уран уншалга. Аман зураглал. Уран зохёолшон болон уран зураашан хоёрой зохёохы бодолнууды зэргэсүүлхэ. Иллюстрациин анализ
	«Һонирхолтой асуудал» Г. Бадмаева.	1 14.12	Үгэ-дүрэ (образ) бии бололгын арга. Зэргэсүүлгэ. Олон удхатай үгэ	Үгэ-дүрэ (образ) бии бололгын арга. Зэргэсүүлгэ. Олон удхатай үгэ
	«Ёлкын дуун» Ц-Ж. Жимбиев «Боосоогоо алдаһан Булад» Д. Ошоров	19.12	Сэдьхэлэй байдалай хэлгээн. Өөрын һанал бодол	Уран уншалга Уншалгын шанар нарижуулга. Түүжэуншалга. Иллюстрациин анализ
	.Шалгалтын ажал	1 21.12		

**3- дахи четверть
Буряад арадай аман зохёол (13 саг)**

	Буряад таабаринууд	2		
	Онъһон үгэнүүд	2	Образно, рифмэтэй, тодо, дүүрэхэн удхатай онъһон үгэнүүд Уран зохёолой уран аргууд тухай түрүүшын юрэнхы мэдээн	
	Хошоо үгэнүүд. Жороо үгэнүүд. Ёохорой дуунууд	1		
	Оносхолой хэшээл	1		
	«Шоны мэхэлһэн шандаган»	1	Амирад тухай онтохон. Онтохоной байгуулга. Онтохоной үгэнүүд	Уншалгын шанар нарижуулга. Түүжэ уншалга. Ньюр нюураар уншалга. Иллюстрациин анализ
	«Хулгана тэмээн хоёр»	1	Амирад тухай онтохон. Онтохоной байгуулга. Онтохоной үгэнүүд	Уншалгын шанар нарижуулга. Түүжэ уншалга. Иллюстрациин анализ
	«Мэхэтэй эрэ тахья»	1	Амирад тухай онтохон	Уншалгын шанар нарижуулга. Түүжэ уншалга. Ньюр нюураар уншалга.. Иллюстрациин анализ
	Аргатай түлээшэн	1	Онтохоной байгуулга. Онтохоной үгэнүүд	Уншалгын шанар нарижуулга. Түүжэ уншалга. Иллюстрациин анализ

	«Үгтэй үншэн басаган» «Будамшуу»	1	Ажабайдалай онтохон. Онтохоной байгуулга. Онтохоной үгэнүүд	Уншалгын шанар нарижуулга. Түүжэ уншалга. Иллюстрациин анализ
	Проектнэ ажал «Таабаринууд. Онһон үгэнүүд. Онтохонууд»			
Сагаалган – манай хайндэр				
	«Сагаалганай түүхэ» М. Чойбонов. «Сагаалган һараар!»	1	Ажабайдалай үйлэ-ябаса болон тэрэниие уран зохёол соо зураглан харуулга. Уран шүлэгэй эмоциональна тональность	Эвристическэ хөөрэлдөөн. Уран уншалга
	«Сагаалган» Ц. Цырендоржиев.	1	Сюжедэй элементнүүд	Хөөрэлдөөн. Уран уншалга. Уншалгын шанар нарижуулга
	«Сагаалганай бэлэг» Г. Бадмаева	1	Сюжедэй элементнүүд	Диалог уншалга. Гүйсэдхэхэ зорилго бээлүүлгэ
	Проектнэ ажал «Сагаалган – буряад арадай хайндэр»			
Айлшан хабар (4 саг)				
	«Хабар ерэбэ» Ц.Цыдыпова «Март» Ж. Зимин.	1	Авторнуудай тобшо намтар, зохёохы намтар Текст- зураглал. Үгэ-дүрэ бии болголгын арга. Литературын болон живописай дүрсэлэн харуулха аргууд	Хөөрэлдөөн. Стилистическэ анализ. Графическа иллюстрировани
	«Ургыхан» Ч. Цыдендамбаев	1	Лирическэ шүлэг. Зохёол соо хэрэглэгдэһэн уран арга. Шүлэгэй эмоциональна тональность	Уран уншалга. Аман зураглал

	«Эжымни гамтайхан» Ц-Д. Дондогой «Бэлэг» Г. Бадмаева	1	Шүлэгүүдые зэргэсүүлэн үзэлгэ. Сэдьхэлэй мэдэрэл. Персонажнуудые дүрсэлэн харуулха аргууд. Автор-хөөрэгшын дүрэ Автор-хөөрэгшэ. Сюжедүүдэй элементнүүд. Персонажнуудые дүрсэлэн харуулха аргууд	Уран уншалга. Аман зураглал Хөөрэлдөөн. Аянгалан уран уншалга. Уншалгын шанар нарижуулга. Зохёолдо түсэб табилга. Ниитэлэн хөөрэлгэ
	Проектнэ ажал	1	Хабарай байгаали уран найруулагшадай бүтээлнүүд соо	Уран уншалга
			4 – дэхи четверть Үхибүүдэй дуратай уран зохёолшод (7 саг)	
	Х.Н.Намсараев «Манай нютаг»		Х.Н.Намсараевай тобшо намтар, зохёохы зам	Уран уншалга
	Ц-Б. Бадмаев. «Хоин мөөрэдэг гү, маарадаг гү?»	1	Ц-Б. Бадмаевай тобшо намтар, зохёохы зам. диалог. Эпическэ шүлэг. Зохёолой бүрин бүтэн байгуулга тухай ойлгосо.Зохёолой художественно идей	Зохёолой удхаар хөөрэлдөөн. Ньюр нюураар уншалга. Идейнэ удхаар хургаал заабари
	Б. Абидуев «Муура багша»	1	Б. Абидуевай тобшо намтар, зохёохы зам. Хүүгэдэй буряад литературыын үндэнэ хуури табигша. Онтохон соо хэрэглэнэн уран арга	Нюур нюураар уншалга, персонажнуудай дүрэ харуулхан гүйсэдхэхэ зорилго. Онтохо хөөрэлгэ
	Э. Дугаров. «Минии гүлгэн»	1	Э. Дугаровай тобшо намтар, зохёохы зам.	Уран уншалга

	Г.Чимитов. « Би космонавт болохоб»	1	Тухайламжа. Өөрын ханал бодолнууд. Шүлэгэй бйгуулга	Өөрын ханал бодол элирүүлгэ. Уран уншалга
	Ц. Номтоев. «Батын үбгэн баабай»	1	Автор-хөөрэгшэ. Авторай геройдо хандалга	Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайн тухай хөөрэлдөөн. Сюжедүүдэй элементнүүдтэ түшэглэн түсэб табилга. Ньюр ньюраар уншалга. Геройнуудта характеристикэ үгэхэ
	Проектнэ ажал	1		
			Арадай баялиг – табан эрдэни (5 саг)	
	Г. Чимитов. «Табан хушуу мал»	1	Ажабайдалай үйлэ-ябаса болон тэрэниие уран зохёол соо зураглан харуулга	Табан хушуун мал, тэдэнэй ашаг үрэ тухай хөөрэлдөөн. Зохёол шагнаха шадабари нарижуулга
	Жамсарангийн Л. «Табан хушуун малай түлнүүд»	1		
	Г.Г.Чимитов «Табан нүхэд» (Зүжэглэмэл зохёол)	2	Г. Чимитовай намтар хуряангы дабталга. Драматическа зохёол тухай эхин юрэнхы ойлгосо	Табан хушуу бодо болон бага малнууд тухай юрэнхы хөөрэлдөөн. Ньюр ньюраар уншалга. Эжэл хани нүхэдэй нүхэсэл , инсценировани

	«Шагай наадан тухай», Ц.Б.Бадмаев «Шагай наадан»	1	Шүлэгүүдэй зэргэсүүлгэ. Шүлэг бүхэнэй онсо. Ажабайдалай үйлэ ябаса болон тэрэниие уран зохёол соо зураглан харуулга	Буряад арадай хэр угһаа наадажа ябаһан шагай наадан, тэрэнэй хүнэй хүгжэлтэдэ дүүргэхэ үүргэ. Шагайнуудые харуулха. Стилистическэ анализ
			Литературна онтохонууд (4 саг)	
	Тэхэ Бабанын түүхэ. Б. Абидуев.	3	Литературна онтохон тухай ойлгосо. Б. Абидуевай намтар, зохёохы зам дабтаха, ханаха. Персонажнуудые харуулһан аргууд. Авторай онтохоной персонажнуудай юрэ бусын, жэгтэй һонин байлга, Уран зохёолшын болон уран зураашын персонажнуудые зураглал	Аман үгын зураглал: «Зохёолой эхиндэ болон түгэхэлдэ Тэхэ Бабанын дүрэ». Аман үгөөр шэмэглэл, иллюстрациин анализ. Түсэб табилга. Уран уншалга. Ньюур ньюураар уншалга. Хэһэг бүхэнэй гүйсэдхэхэ зорилго элирүүлгэ
	Ф. Цыденжапов. «Уран дархан»	1	Шэдитэ зүйлтэй ажаһуудалай литературна онтохон. Зохёолой сюжетэй элементнүүд дээрэ хүдэлэлгэ	Зохёолой сюжетэй элементнүүдтэ түшэглэн түсэб табилга. Зохёолдо нэрэ һаналга. Асуудалнуудые бэлдэлгэ. Геройнуудай характеристикэ. Гүйсэдхэхэ зорилго элирүүлгэ. Уран уншалга

IV. Түрэлхи хэлээр ба уншалгаар 2 ангиин хурашадай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ эрилтэ

«5» сэгнэлтэ хэрбээ;

а) удхын сохилто баримталан, сэглэлтын тэмдэг зүбөөр илган уншахадань; уншаһан текстын гол удхазүбөөр ойлгоод, хөөрөжэ шадаа хаань;

б) шүлэг сээжээр хэлэхэдээ, үгэнүүдээ зүбөөр, нэгэшье торонгүй, уран гоёор уншаһан байхадань табиха.

«4» сэгнэлтэ хэрбээ хурагшын:

а) уншахадаа, үгэнүүдтэ 2-3 алдуу гаргаа хаань, сэглэлтын хойно (точко, запятой, асууһан ба шангадхаһан) зосолто хээгүй хаань;

б) сээжээр уншахадаа, үгэнүүдтэ 2-3 алдуу аргаа хаань гү, али сэглэлтын тэмдэг хоолойгоороо илгаагүй хаань; уншаһан текстынгээ удха зүбөөр ойлгобошье, тэрэнээтодо бэшээр найруулан хөөрөө хаань;

в) уншаһанаа хөөрөжэ үгэхэдөө, зарим нэгэ ушарта торолсожо, багшын туһаламжаар заһажа хэлэһэн байхадань табиха.

«3» сэгнэлтэ хэрбээ хурагшын:

а) уншахадаа, үгэ хазагайруулжа гү, али үгэ ба үенүүдые хэлгүүлжэ, орхижо, 4-5 алдуу гаргаа хаань, эли тодоор уншаагүй хаань;

б) уншаһан текстынгээ гол удха багшын туһаламжаар хэлэжэ шадаа хаань;

в) сээжээр уншахадаа, текст гүйсэд мэдэхэгүй, сэглэлтын тэмдэгүүдтэ зогсолто хээгүй хаань;

г) хэлэлгэ соогоо алдуу гаргахдаа (үгэ буруу хэрэглэхэ, мэдүүлэл дутуу, үсөөн үгэтэй г.м.) уншаһан текстынгээ удаа дара алдаашье хаа, найруулан хэлэжэ шададаг байхадань табиха.

«2» сэгнэлтэ хэрбээ хурагшын:

а) үгэ бүхэниие таһалдангыар, сэглэлтын тэмдэгтэ зогсолто хэнгүй уншахада, 7-һоо үлүү алдуу гаргахадань;

б) сээжээр уншаха текстынгээ ехэнхи хубиие мэдэхэгүйдэ, абьян ба үзэгүүдые хазагайруулжа, 6-һаа үлүү алдуу гаргахадань;

в) уншаһан текстынгээ гол удха хэлэжэ шадаагүй хаань;

г) текстын удхын удаа дара найруулан хэлэжэ шададаггүй, хэлэлгэдээ олон алдуу гаргадаг байхадань табиха. Нуралсалай жэлдэ уншалгаар нурагшадай дадал саг үргэлжэ шалгагдажа байха ёһотой. Нэгэ минута соо уншаһан үгэнүүдэй ТОО хараадаа абажа, сэгнэлтэ иигэжэ табиха:

«5» сэгнэлтэ:

40-һөө дээшэ уншаха текстын тоо;

«4» сэгнэлтэ:

30-40 үгэ;

«3» сэнэлтэ:

25-30 үгэ;

«2» сэгнэлтэ:

25 –һаа доошо.

Хэрэглэһэн номуудай тобьёг

1. Лазарева В. А. Принципы и технология анализа художественного текста на уроке чтения в начальной школе. – М., 2000.
2. Содномов С. Ц. Развитие устной речи при выразительном чтении фольклорных текстов. Сб.ст: Научные труды молодых учёных. Ч.2. – У-У., 1996
3. Содномов С. Ц. Работа над загадками в начальных классах. Сб.ст: Научные труды молодых учёных. Ч.2. У-У., 1996
4. Содномов С. Ц. Эхин классуудта уншалгын зарим асуудалнууд. – У- У., 1996
5. Содномов С. Ц. Литературна уншалгын методико. – У- У., 2005

6. Дылыкова Р. С. Буряад нургуулиин программанууд. – У- Ү., «Бэлиг» 2013

7. Жалсанов Б. Б., Цыренова Ц. Б. Буряад хэлээр, уншалгаар нурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэ эрилтэ. – У- Ү., «Бэлиг» 2007.